

Μακεδονικά

Τόμ. 23, Αρ. 1 (1983)

Ανέκδοτη ελληνική επιγραφή των αυτοκρατορικών χρόνων από την περιοχή των Σερρών

Δημ. Κ. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.347](https://doi.org/10.12681/makedonika.347)

Copyright © 2014, Δημ. Κ. Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1983). Ανέκδοτη ελληνική επιγραφή των αυτοκρατορικών χρόνων από την περιοχή των Σερρών. *Μακεδονικά*, 23(1), 366–371. <https://doi.org/10.12681/makedonika.347>

Μετά το 1950 ανακαινίστηκαν αρκετά οικοδομήματα του μοναστηριού με τη φροντίδα όλων των αρμοδίων και ιδιαίτερα του ηγούμενου Σπυρίδωνος¹ και την προσπάθεια αυτή συμπλήρωσε ο ηγούμενος Θεόφιλος Μαυρομάνος. Το 1968 ανακαινίστηκε το καθολικό του μοναστηριού² και έγιναν προσπάθειες να αξιοποιηθεί η κτηματική του περιουσία—τα χωράφια του μοναστηριού ενοικιάζονται από τους κατοίκους του γειτονικού χωριού Αγκαθιά—οι προσπάθειες όμως αυτές δύσκολα μπορούν να καρποφορήσουν αφού το μοναστήρι σήμερα δε διαθέτει ηγούμενο. Εκτάκτως μόνο ορισμένες Κυριακές έρχεται ιερέας για να τελήσει τη θεία λειτουργία στο μοναστήρι, το οποίο αυτή τη στιγμή έχει ένα μόνο μοναχό γέροντα.

Ο ναός του μοναστηριού είναι αφιερωμένος στο Μέγα Αθανάσιο και πανηγυρίζει στις 2 Μαΐου αλλά και τις 14 Σεπτεμβρίου. Τώρα το μοναστήρι υπάγεται στη Μητρόπολη Βeroίας και Ναούσης. Από το παλιό μοναστήρι σώζονται το τέμπλο, το δεσποτικό, που έπεχερνώθη δι' εξόδων προηγούμενου Χρυσάνθου 1914, καθώς και τα δυο εικονοστάσια, όλα ξυλόγλυπτα αρκετά καλής τέχνης³. Πολύ σωστά γράφτηκε ότι στον καιρό του Κολινδρινού Παπαχρυσάνθου το μοναστήρι γνώρισε τη μεγαλύτερη προκοπή, χάρη και στη συνδρομή των Κολινδρινών, που το ενίσχυσαν με κάθε τρόπο⁴.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΘ. ΓΛΑΒΙΝΑΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Πριν από μερικά χρόνια, κατά τη διάρκεια επιγραφικής και τοπογραφικής έρευνας στην κοιλάδα του Στρυμόνα, ανακάλυψα στο σημ. χωριό Χρυσός (Τοπόλιανη)— περίπου 10 χλμ. ανατολικά της πόλης των Σερρών— μια ανέκδοτη ενεπίγραφη πλάκα εντοιχισμένη πλάι στην είσοδο ενός εγκαταλειμμένου παλιού σπιτιού που χρησιμοποιείται σήμερα από τον ιδιοκτήτη του σαν αποθήκη. Η πλάκα είναι από υπόλευκο μεσόκοκκο κρυσταλλικό μάρμαρο, το οποίο είναι φανερό ότι εξορύχτηκε από το γειτονικό λατομείο του αρχαίου «Μονοίκου» (κοντά στο σημ. χωριό Άγιο Πνεύμα)⁵. Δυστυχώς η πλάκα είναι σπασμένη και δε φαίνονται πουθενά στους τοίχους του σπιτιού εντοιχισμένα τα υπόλοιπα κομμάτια της, πράγμα που σημαίνει ότι είχε βρεθεί πιθανώς σπασμένη στον τόπο απ' όπου έγινε η λιθαγωγία. Από την πλάκα λείπουν βασικά δυο κομμάτια: ένα μικρό κομμάτι από

δάκη, τ. 22, σ. 664β. Περισσότερα ιδέες Νίκου Αδαλόγλου, Το χρονικό των Ολυμπίων. Αφιέρωμα, Θεσσαλονίκη 1978.

1. Γιώργου Χ. Χιονίδη, Σύνομη ιστορία του χριστιανισμού, ό.π., 60.
2. Αποστόλου Μ. Τζαφεροπούλου, Τουριστικός οδηγός Ημαθίας, ό.π., 176· πρβλ. Σπύρου Κοκκίνη, Τα Μοναστήρια της Ελλάδος, ό.π., 49.
3. Αποστόλου Μ. Τζαφεροπούλου, Τουριστικός οδηγός Ημαθίας, ό.π., 176, 177· πρβλ. Σπύρου Κοκκίνη, Τα Μοναστήρια της Ελλάδος, ό.π., 49.
4. Κλεοπάτρας Πολύζου-Μαμέλη, Ιστορία του Κολινδρού με ευρύτατη επισκόπηση γεωγραφική, ιστορική, εθνολογική της Περίας, Θεσσαλονίκη 1972, 250.
5. Σχετικά με το λατομείο αυτό βλ. Δ. Σαμάρη, Το λατομείο μαρμάρου του αρχαίου Μονοίκου (:) του Οδομαντικού, «Μακεδονικά» 18 (1978) 226 κ.ε.

τη δεξιά πλευρά της κι ένα μεγαλύτερο κομμάτι από το πάνω μέρος της. Το σωζόμενο μέγιστο ύψος της πλάκας είναι 28 εκατ., το πλάτος της 32 εκατ. και το πάχος της—αν και δεν είναι ορατό—υπολογίζουμε ότι δεν πρέπει να ξεπερνά τα 15 εκατ. Αν λάβει κανείς υπόψη του παρόμοιες επιτύμβιες πλάκες που χαράχτηκαν σε καλλιτεχνικά εργαστήρια των Σερρών, καθώς και τις διαστάσεις των «κοιτών» (δηλ. των ιχνών από την εξόρυξη των αρχαίων δόμων) που διασώθηκαν στο λατομείο του «Μονοίκου»¹, θα πρέπει οι αρχικές διαστάσεις της πλάκας να ήταν περίπου 40 × 50-60 εκατ. Επομένως από το πάνω μέρος της πλάκας λείπει ένα κομμάτι ύψους 20-30 εκατ. Αυτό σημαίνει ότι στην πλάκα υπήρχε ίσως κι άλλος στίχος ή κάποιο ανάγλυφο κόσμημα (ρόδακας;).

Από την επιγραφή, που είναι χαραγμένη στην πλάκα, διαπιστώνει κανείς ότι πρόκειται για το επιτύμβιο κάποιας θρακικής οικογένειας. Στο σωζόμενο τμήμα της πλάκας διασώθηκαν έξι στίχοι της επιγραφής—γραμμένοι με φροντισμένη γραφή—, χωρίς να αποκλείεται το ενδεχόμενο να υπήρχε και έβδομος στίχος (ίσως με αναγραφή της χρονολογίας) στο πάνω κομμάτι της πλάκας που χάθηκε. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο τρίτος από τους σωζόμενους έξι στίχους της επιγραφής είναι γραμμένος με μικρότερα γράμματα και φαίνεται καθαρά ότι χαράχτηκε μεταγενέστερα—με την ίδια φροντισμένη γραφή—στο διάστιχο που υπήρχε. Τα διάστιχα των κανονικών στίχων—χωρίς να υπολογίσουμε τον παρένθετο μεταγενέστερο στίχο—κυμαίνονται από 2,5 ως 3 εκατ. Τα γράμματα έχουν όλα ακρεμόνες και το ύψος τους κυμαίνεται από 3 ως 3,5 εκατ. Τα γράμματα πάλι του τρίτου (παρένθετου) στίχου έχουν ύψος γύρω στα 2 εκατ. Από τον τύπο των γραμμάτων της η επιγραφή χρονολογείται στο 2ο-3ο μ.Χ. αιώνα. Το κείμενό της, με τις συμπληρώσεις που προτείνουμε, είναι το παρακάτω:

[Κε]ιλης Π[υ]-
[ε]ουβρέους·
[Πυρ]ουβρες πατηρ
χαιρε' χαιρε
[καί] σὺ παροδι-
[τα' Μ]ατα μήτηρ.

Στ. 1-3: Στους στίχους αυτούς αναγράφονται τα ονόματα του νεκρού και του πατέρα του. Το όνομα του νεκρού θα πρέπει, κατά τη γνώμη μας, να συμπληρωθεί ως [Κε]ιλης. Ωστόσο δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να πρόκειται για το σύνθετο όνομα *Δουσκελεις*, που το πρώτο συνθετικό του Δουσ- θα υπήρχε στο πάνω κομμάτι της πλάκας που λείπει. Κι αυτό, γιατί σε επιγραφή από το γειτονικό χωριό Ν. Σούλι (Σουμπάσκιοι) μνημονεύεται το σύνθετο όνομα *Δουσκελεις*², που το δεύτερο συνθετικό του -κελεις δεν είναι παρά άλλος τύπος του ίδιου ονόματος -κειλης. Γενικά το όνομα *Κειλης* (ή *Κειλας*, *Κελας*, *Κελος*, *Κιλας*, *Κιλίς*, *Κίλος*), που απαντά αρκετές φορές σε επιγραφές της Θράκης, θεωρείται θρακικό³. Η άποψη μάλιστα αυτή ενισχύεται κι από το γεγονός ότι το όνομα αυτό μαρτυρείται συνήθως ως δεύτερο συνθετικό καθαρά θρακικών σύνθετων ονομάτων (π.χ. Βαστο-κειλας, Βειθυ-κειλης, Γενι-κειλας κ.λ.). Θα πρέπει όμως εδώ να σημειωθεί ότι υπήρχε και μακε-

1. Βλ. Δ. Σ α μ σ α ρ ή ς, ό.π., 231.

2. Βλ. D. S a m s a r i s, Une inscription grecque inédite de la région de Serrès mentionnant un nouveau nom de personne thrace, «Linguistique Balkanique» 25 (1982) 3, 43-45.

3. Βλ. D. D e t s c h e w, Die thrakischen Sprachreste, Wien 1957, 237-238. V l. G e o r g i e v, Trakite i tehniyat ezik, Sofija 1977, 83.

δονικό ανθρωπωνύμιο Κίλλης¹, καθώς και παρόμοιο μικρασιατικό (Κίλης, Κίλας, Κίλλης)², που είναι πιθανό ότι προήλθαν από την ίδια ινδοευρωπαϊκή ρίζα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τόσο για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας όσο και για την ανθρωπωνυμολογία, παρουσιάζει το όνομα *Πυρουβρες*, που φέρει ο πατέρας του νεκρού. Για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας το ενδιαφέρον βρίσκεται στην κατάληξη του ονόματος. Συγκεκριμένα από τη γενική πτώση του ονόματος (Πυρουβρεους) που μας παραδόθηκε στο δεύτερο στίχο της επιγραφής, διαπιστώνει κανείς ότι η ονομαστική του κανο-

Η ανεπίγραφη πλάκα από το «Ζηλί» που είναι σήμερα εντοιχισμένη σε σπίτι του χωριού Χρυσός (Σερρών)

νικά θα πρέπει να ήταν Πυρουβρ-ης (σύμφωνα με τα ελληνικά τριτόκλιτα ονόματα Ἄγαθοκλῆς -έους, Διοκλῆς -έους, Ἡρακλῆς -έους κ.λ.)³ και όχι Πυρουβρ-ες, όπως αναφέρεται στην επιγραφή (τρίτο στίχο). Αυτό σημαίνει δηλ. ότι το ε στην κατάληξη-ες του θρακικού αυτού ονόματος είναι μακρό και αντιστοιχεί στο φωνήεν η (δηλ. -ες αντί -ης). Με άλλα λόγια στην επιγραφή αυτή έχουμε ένα σπάνιο φαινόμενο αρχαϊσμού (ξ=η), γιατί είναι γνωστό ότι γενικά στις ελληνικές επιγραφές έπαψε να χρησιμοποιείται το ε αντί του η ήδη από τον 4ο π.Χ. αιώνα⁴. Ένα άλλο παράδειγμα παρόμοιου αρχαϊσμού (ξ=η)—όχι όμως σε κατάληξη—μας διέσωσε μια επιγραφή ρωμαϊκών χρόνων από τη Φιλιππούπολη, όπου αναγράφεται *υποθέμασιν* αντί *υποθήμασιν*⁵. Τα δυο αυτά παραδείγματα τέτοιου αρχαϊσμού

1. Βλ. O. Hoffmann, Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum, Göttingen 1906, 195 και 209.

2. Βλ. L. Zgusta, Kleinasiatische Personennamen, Prag 1964, 230-231.

3. Πρβ. και το θρακικό όνομα (θηλ.) Μουκακακης, -εους.

4. Βλ. S. Reinach, Traité d'épigraphie grecque, Paris 1885, 262.

5. IGB, III, 903.

Στ. 6: Το όνομα της μητέρας *Mata* είναι πολύ σπάνιο στη θρακική ανθρωπωνυμολογία. Ως τώρα μας ήταν γνωστό ένα μοναδικό παράδειγμα του ονόματος αυτού από επιγραφή, που βρέθηκε κοντά στα δυτικά όρια της επικράτειας της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων¹. Επίσης, σε επιγραφή που βρέθηκε στην Εύβοια μας παραδόθηκε το θρακικό όνομα *Mat[ι]a*², που θεωρείται άλλος τύπος του ονόματος *Mata*.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες του Δημ. Πρασά—ιδιοκτήτη του παλιού σπιτιού—, που τις επιβεβαίωσαν και πολλοί άλλοι χωρικοί, η ενεπίγραφη πλάκα είχε μεταφερθεί εδώ γύρω στα 1930-1935 από την τοποθεσία «Ζηλί» (ή «Ζελί»), που βρίσκεται ανάμεσα στα σημ. χωριά Χρυσός και Άγιο Πνεύμα. Το «Ζηλί» είναι ένας απόκρημνος βραχώδης λόφος, που υψώνεται στη δυτική όχθη ενός χείμαρρου³. Στην επίπεδη κορυφή του λόφου αυτού είχαμε εντοπίσει, πριν από 15 περίπου χρόνια, με βάση τα όστρακα αγγείων και τα νομίσματα που βρέθηκαν εκεί, τη θέση ενός πολισματος που είχε ακμάσει κατά τη ρωμαϊκή και βυζαντινή εποχή⁴. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας υπήρχε επίσης εδώ χριστιανικό χωριό, καθώς και δυο μετόχια της περιφημής Μονής του Τιμίου Προδρόμου Σερρών. Το χωριό εγκαταλείφθηκε το 1930 και οι κάτοικοί του εγκαταστάθηκαν στα γειτονικά χωριά Χρυσός και Ν. Σούλι⁵.

Το αρχαίο αυτό πόλισμα, που από το νεκροταφείο του προέρχεται η εντοχιζμένη ενεπίγραφη πλάκα του Χρυσού, βρισκόταν πάνω σ' έναν αρχαίο δρόμο (γνωστό στα χρόνια της τουρκοκρατίας με την ονομασία «καστρινόστρατα»), που ερχόταν από την περιοχή της σημ. Μεσοράχης και οδηγούσε στην πόλη των Σερρών (στο «καστρο» όπως λεγόταν από τους χωρικούς)⁶. Από τοπογραφική άποψη αξίζει να σημειωθεί ότι το πόλισμα αυτό βρισκόταν σε απόσταση μόλις 2 χλμ. νότια από το αρχαίο πόλισμα «Μόνοικος», που τη θέση του εντοπίσαμε πάλι στο σημ. χωριό Άγιο Πνεύμα⁷, και σε απόσταση περίπου 3 χλμ. ΝΑ από το αρχαίο πόλισμα που εντοπίστηκε πάλι στο σημ. χωριό Ν. Σούλι⁸. Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε απόσταση περίπου 5 χλμ. νότια από το πόλισμα περνούσε ο γνωστός ρωμαϊκός δρόμος Φιλίππων-Ηράκλειας Σιντικής⁹.

Το πόλισμα του «Ζηλιού»—όπως και τα αρχαία πόλισματα του Αγίου Πνεύματος και του Ν. Σουλίου—ανήκε ως την εποχή του Τραϊανού στην επικράτεια της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων. Από την εποχή όμως του Αδριανού, οπότε τα ΒΔ όρια της επικράτειας της περιορίστηκαν στον Αγγίτη ποταμό¹⁰, το πόλισμα ανήκε πια στην επικράτεια της

1. Bl. P. Perdrizet, Voyage dans la Macédoine Première, BCH 21 (1897) 534.

2. IG XII 9, 813.

3. Βλ. λεπτομέρειες στου Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Η Κοινότητα του Αγίου Πνεύματος Σερρών επί τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1971, 95-96 και πίν. 2, όπου τοπογραφικό σκαρίφημα της περιοχής.

4. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, ό.π., 96.

5. Ό.π., 96.

6. Σχετικά με τον αρχαίο αυτό δρόμο βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ιστορική γεωγραφία, 52.

7. Βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ιστορική γεωγραφία, 176· του ίδιου, Το λατομείο μαρμάρου, ό.π., 237-239.

8. Βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ιστορική γεωγραφία, 175-176.

9. Σχετικά με το δρόμο αυτό βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, ό.π., 50-52.

10. Για το πρόβλημα καθορισμού των ΒΔ ορίων της επικράτειας των Φιλίππων βλ. D. Samsaris, Une inscription latine inédite trouvée près des frontières du territoire de la colonie romaine de Philippos, «Klio» (υπό δημοσίευση), όπου προτείνεται, με βάση μια ανέκδοτη λατινική επιγραφή εντοχιζμένη σε σπίτι του χωριού Άγιο Πνεύμα, μια οριστική ίσως λύση του προβλήματος.

κοντινής «Σιρραίων πόλεως» (σημ. πόλης των Σερρών).

Σχετικά με το πόλισμα αυτό δεν είχαμε ως τώρα καμιά απολύτως πληροφορία. Από την επιγραφή όμως που δημοσιεύεται εδώ αντλεί κανείς μερικά χρήσιμα στοιχεία σχετικά με τη σύνθεση του πληθυσμού και τη γλώσσα των κατοίκων του. Συγκεκριμένα πληροφορούμαστε ότι ένα μέρος τουλάχιστον από τον πληθυσμό του πολισματος ήταν Θράκες, που είχαν υποστεί γλωσσικό εξελληνισμό και χρησιμοποιούσαν στα επιτύμβιά τους την ελληνική γλώσσα. Το γεγονός αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν σκεφτεί κανείς ότι το πόλισμα ανήκε, ως την εποχή του Τραϊανού, στην επικράτεια των Φιλίππων και επομένως οι κάτοικοί του θα μπορούσαν να είχαν υποστεί — τουλάχιστον στη γλώσσα και την ονοματολογία τους — ρωμαϊκές επιδράσεις¹.

Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών

ΔΗΜ. Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

1. Για τον ανταγωνισμό της ελληνικής και λατινικής γλώσσας στους Φιλίππους και την επικράτειά τους βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ο εξελληνισμός της Θράκης, 317 κ.ε.